

ANZAVUR İSYANI

Yrd. Doç. Dr. ORHAN HÜLAGÜ *

A. Ahmet Anzavur'un Birinci İsyanı (1 Ekim - 25 Kasım 1919)

Türk milleti, Millî Mücadele yıllarında sadece işgalci kuvvetlerle değil, düşmanın içerdeki kukla ve işbirlikçilerinin kışkırttığı, aldattığı kendi öz kardeşleri ile de mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu yüzden birçok kahraman Türk evladı hayatını kaybetmiş, memleket birçok maddî ve manevî zarara uğramıştır. ¹ İşte bütün bu karışıklıklar ve kışkırtmaların revaçta olduğu bir sırada, İngilizlerin, gizli gayelerine uygun olarak hazırladıkları ortam sonunda meydana gelen ve padişah tarafı bir hüviyet taşıyan Ahmet Anzavur'un Millî Mücadele aleyhine saldırtılması, bu mücadeleye karşı girişilen önemli hareketlerden biridir. ²

Ahmet Anzavur, sarayla bağlantısı sebebiyle hilafeti ve saltanatı birinci planda tutan, saraydan aldığı paralarla geçinen, kültürden yoksun biri idi. ³ Kendisi aslen Kafkasya'dan göçeden ve Biga havalisinde yerleşen Çerkez bir aileye mensuptur. ⁴

Okuma yazma bilmediği halde Jandarma Karakol kumandanlığına getirilen Ahmet Anzavur, vazifesi sırasında yapmış olduğu birtakım suistimallerden dolayı Konya'ya sürülmüş, bilahare Kütahya'da tabur kumandanlığında bulunmuştur. ⁵ Alaylı bir subay olarak yükseldiği jandarma binbaşılığı rütbesindeyken emekli olduktan sonra, Biga'da otu-

* Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

1 Ali İhsan Gençer, Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, İstanbul 1991, s. 103.

2 Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi, C. II, (Ankara 1991) k. 2, s. 43.

3 Rifat Yüce, **Kocaeli Tarih ve Rehberi**, İzmit 1945, s. 232; Yavuz Abadan, **Mustafa Kemal ve Çetecilik**, s. 72; Kenan Esengin, **Millî Mücadelede Hıyanet Yarışı**, s. 65 (Ankara, 1969).

4 Sefer E. Bergez, **Türkiye Savaşı'nda Çerkez Göçmenleri**, İstanbul 1990, II, 15.

5 Vakit, 2 Kânun-u evvel 1335/1919, s. 3; Zühtü Güven, **Anzavur İsyanı**, Ankara 1965, s. 41-42; Kenan Esengin, **Millî Mücadelede İç Ayaklanmalar**, İstanbul 1975, s. 66; Ulug İğdemir, **Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları**, Ankara 1973, s. 91.

ran Anzavur, itibarlı biri olarak tanınırdı. ⁶ 23 Nisan 1919 tarihinde üçüncü sınıf maaşla İzmit sancağı Mutasarrıflığına tayin edilen Ahmet Anzavur, 1919 yılı Ağustos ayına kadar bu görevde kaldı. 1919 yılının Ekim ayından itibaren 1920 yılı ortalarına kadar Balıkesir ve çevresiyle Adapazarı dolaylarında millî harekete karşı çeşitli isyan hareketleri içine giren Anzavur, 8 Nisan 1920 tarihinde Mirimiranlık rütbesiyle Karasi sancağı Mutasarrıflığına tayin edilmiştir. ⁷ Nitekim giriştiği isyan hareketleri sonucunda 15 Nisan 1921 tarihinde Karabiga yakınlarındaki Adliye köyü civarında, Çiftlikköylü Mehmet Efe tarafından başı kesilerek öldürülmüştür. ⁸

Anzavur, işgal öncesi gerginliğini yaşayan Bursa ve Balıkesir çevresinde, özellikle İstanbul'dan aldığı destek ile iki defa ayaklanma hareketine girişmiştir. ⁹ O önce bölgede taraftar toplamak ve kuvvetlenmek için çalışmaya başlamış ¹⁰, 25 Ekim 1919'da Gönen, Manyas dolaylarını dolaşarak millî kuvvetler aleyhinde olduğunu açıkça söylemiş ¹¹, bölgede teşkilat kurmaya başlayarak evvela yöreden eşkıya Kadir diye tanınan Hacı Yakup ile anlaşmıştır. 2 Kasım 1919 tarihinde Susurluk'a gelerek ¹² halka "Millî hareketle ilgili toplanan paraların hesabını görmek için Balıkesir'e gideceğini ve o sıralarda Balıkesir ve Alaşehir'de toplanan mahalli kongreleri basıp dağıtacağım, isteyenlerin kendisine katılabileceğini, padişahın arzusu dışında askerinin silah altında tutulamayacağını, isteyenlerin kendine katılmakta serbest olduklarını" söylemiş ve burada 40 kadar er devlete ait hayvanlarla Ahmet Anzavur'a katılmıştır. ¹³

Bu bölgede Anzavur'dan başka millî hareket aleyhine kurulmuş, Şah İsmail ve Davut Çeteleri gibi kuvvetler de vardı. ¹⁴ Ahmet Anzavur'un ta-

6 Kemal Özer, *Kurtuluş Savaşında Gönen*, Balıkesir 1964, s. 39.

7 BOA., BEO., GGD., No: 346; 879; Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Ankara 1984, s. 263. Tanrı Mümtaz Göztepe, *Vahideddin Mütareke Gayyasında*, İstanbul 1969, s. 280.

8 Zühtü Güven, *Anzavur İsyanı*, s. 97-98.

9 BOA., BEO., No: 345. 166, lef: 23/1; 345. 286, lef: 2.

10 Kenan Esengin, *Millî Mücadele*,... s. 67.

11 BOA., BEO., No: 345. 166, lef: 2/1-2. Kenan Esengin, *Millî Mücadele'de Hıyanet Yarışı*, s. 66.

12 Kenan Esengin, *Millî Mücadelede İç Ayaklanmalar*, s. 67.

13 Türk İstiklal Harbi, *İç Ayaklanmalar*, C. VI, Ankara 1964, s. 18-19; Zühtü Güven, *Anzavur İsyanı*, s. 43.

14 Tarık Mümtaz Göztepe, *Vahideddin*,... s. 241.

kibi ve menfi faaliyetlerine mani olmak için, 3 Kasım 1919'da Bursa'dan yola çıkarılan 174. Alay Komutanı Yarbay Rahmi Bey komutasındaki 6 subay, bir doktor, 169 erden oluşan bir müfreze, 4 Kasım 1919 sabahı şafakla beraber Karacabey'e girmiş¹⁵, kasaba içinde Şah İsmail ve Davut çetelerine ait silahlı kimselerin dolıştığını görünce, bir kısım erleri bunları çağırarak için göndermiş, silahlı bu kişilerin ansızın bu erlere ateş etmeleri üzerine müfreze mukabil harekete geçerek asiler üzerine taarruz etmiştir. Fakat daha evvelden sığındıkları evlerden ateş eden Şah İsmail ve 8 kişilik avenesi ile diğerleri atlarını ve bir kısım silahlarını bırakarak kaçmışlardır.¹⁶ 3/4 Kasım gecesi Ahmet Anzavur'un üzerine gönderilen 65 kişi mevcudlu bir piyade bölüğü ile 2 makinalı tüfekli bir kuvvet, Balıkesir'den Susurluk'a gelmiş fakat Anzavur buradan daha önceden ayrıldığından hiç bir şey yapmadan geri dönmüştür. Bu sırada Anzavur, Balıkesir'den Bandırma'ya gitmekte olan yedi askerî arabayı Göbel Köyü mevkiinde çevirerek atlarını almış ve kendi oğlunu 20 kişilik bir maiyeti ile bu köyde bırakarak ayrılmıştır.¹⁷ 5 Kasım 1919'da Karacabey'deki Yarbay Rahmi Bey müfrezesinden bir subay komutasında 25'er telefon hattını tamir etmek için gittikleri Ulubat köyünden dönerken, âsi Çerkezlerin hücumuna uğramış, müfreze komutanı ile bir kısım erler esir edilmiştir.¹⁸ 5 Kasım 1919'da Edremit Kaymakamı Köprülü Hamdi Bey Manyas'a giderek Ahmet Anzavur'u iknaya çalışmış¹⁹, buna inanmış görünen Anzavur, "Beni aldatmışlar, islamlar arasına ikilik sokan gizli eller var, eğer isterseniz bana da cephede bir görev veriniz" şeklinde cevap vermiştir.²⁰

Hamdi Bey'in bu konuşmayı Balıkesir'e dönüşünde 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Özalp'a bildirmesi üzerine Albay Kazım Bey, 6/7 Kasım 1919'da buna inanarak Kolorduya gönderdiği telgrafta, "Bu mesele çözülmüştür. Anzavur'un kovalanmasına lüzum yoktur." talimatında bu-

15 Kenan Esengin, *Milli Mücadele'de Hıyanet Yarışı*, s. 67.

16 Türk İstiklal Harbi, *İç Ayaklanmalar*, C. IV, s. 19.

17 Anzavur'un oğlu, birkaç arkadaşı ile Bigalı Kanlı Mustafa'nın çetesine destek vermiş, bu çete Çanakkale'de İngiliz işgal bölgesinde bir kısım hazırlıklar yapmış, Biga yakınlığında milli kuvvetlerle yaptıkları bir çatışmada perişan edilmişlerdir (Muhammed Fetgeri Şeüne, *Çerkes Mesclesi Hakkında Türk Efkâr-ı Umumiyesine ve Türkiye Büyük Millet Meclisine 2. Dilekçe*, İstanbul 1339, s. 20).

18 Türk İstiklal Harbi, *İç Ayaklanmalar*, C. VI, s. 19.

19 BOA., BEO., No: 347. 786 Kenan Esengin, *Milli Mücadele'de Hıyanet Yarışı*, s. 67.

20 Türk İstiklal Harbi, *Batı Cephesi*, C. II, kb. 2. s. 44. BOA., BEO., No: 345. 166, lcf: 5.

lunmuştur. ²¹ Halbuki Ahmet Anzavur bugünlerde teşkilatını daha da genişletmeye çalışmış ²², bu arada Şah İsmail, Mustafakemalpaşalı Zafer ²³, 70 kadar maiyeti ile birlikte Yarıbay Rahmi'nin Karacabey'de ellerinden aldığı hayvanları geri vermediğini bahane ederek Ahmet Anzavur'a katılmıştır. ²⁴

a. Ayaklanmanın Sebepleri

Birinci Anzavur ayaklanmasının belli başlı sebeplerini şöyle hülasa edebiliriz:

1- Boğazlardaki üstünlüğü korumak isteyen ve Anadolu ile Trakya'daki Kuva-yı Milliyecilerin birleşmesine karşı olan İngiltere'nin kışkırtmaları,

2- İngiltere'nin güdümündeki Damat Ferit Paşa'nın yeniden sadrazam olmak ve Kuva-yı Milliyecilerden intikam almak istemesi,

3- İngiltere'nin ayaklanmanın işgalci Yunanlılara karşı direnen millî kuvvetleri zayıf düşüreceğini umması,

4- Bazı Kuva-yı Milliyecilerin yaptığı bir kısım hatalar. ²⁵

Birinci Anzavur isyanının sebepleri arasında İngiltere'nin tahriklerini rolü önde gelir. İngiltere Mondros Mütarekesi'nden sonra hakim vaziyete geldiği Boğazlar ve Marmara Denizi'ndeki mevcut durumunu korumak ve devam ettirmek, Kuva-yı Milliye'yi buralara yaklaştırmamak, burada bir tampon bölge meydana getirmek istiyordu. ²⁶

Ahmet Anzavur, kuvvetlendikçe, kendine güveni artıyor ve pervasız

²¹ Ateşe Başkanlığı Arşivi; No, 5/2548, K/s. 2481, Dos. 84, F. 1/51. BOA., BEO., No: 345. 166, lef: 19/1.

²² BOA., BEO., No: 345. 166, lef: 2, 2 1-2.

²³ BOA., BEO., No: 345. 166, lef: 12/1; BOA., BEO., No: 345. 166, lef: 7/1.

²⁴ Mümtaz Şükrü Eğilmez, *Millî Mücadele'de Bursa*, s. 27-29.

²⁵ Özcan Merit, *Anzavur'un İlk Ayaklanmasına Ait Belgeler*, Belleten, Ankara, Aralık 1992, LVI/217'den ayrı basım, s. 858.

²⁶ Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Ankara 1988, s. 193.

hareketlerde bulunuyordu. 12 Kasım 1919'da 300 kişiyle Susurluk'a gelen Anzavur, Balıkesir'deki millî kuvvetleri arkadan vurmaya niyetinde olduğu halde halka, bu defa fikir değiştirdiğini ve Yunanlılara karşı çarpışmak üzere Balıkesir'e gideceğini söylemişti ²⁷, bu arada âsi maiyeti kışlayı yağma etmiş, halkın hayvanlarını almış ve toplara da el koymuştur. Bandırma'daki Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın cepheyi teftiş maksadıyla Salihli'ye gitmiş olması Anzavur'un işini kolaylaştırmıştır. ²⁸

Bu durumdan faydalanan Ahmet Anzavur, 13 Kasım 1919 günü Susurluk'ta bir müfreze bırakarak Susurluk-Balıkesir yolu üzerinde bulunan Demirkapı'ya hareket etmiştir. ²⁹ Bunu duyan 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Özalp, Anzavur'un Balıkesir'e girmesini önlemek için 14 Kasım 1919 sabahı topladığı kuvvetlerle Demirkapı istikametinde yola çıkmıştır. ³⁰ Aynı gün Karacabey'deki 174. Alay müfrezesi Kolordu emriyle Bandırma'ya doğru yola çıkarılmışken Albay Kazım Özalp'ın emriyle yönünü değiştirerek Susurluk'a doğru yönelmiştir. Ayrıca Yarbay Rahmi Bey aldığı bir emirle 14 Kasım 1919 günü 125 piyade, 35 süvari ile Karacabey'den Susurluk'a hareket etmiştir. ³¹

b. Demirkapı ve Sultan Çayırı Çarpışmaları, Bozguna Uğrayan Anzavur'un Takip Edilmesi

61. Tümen Komutanı Albay Kazım Özalp, 15 Kasım 1919 saat 15.30'da Demirkapı surlarına gelmiş, Anzavur da kuvvetlerinin çoğu ile Demirkapı'nın güney surlarını tutmuş, bir kısım kuvvetlerini de gerisini tehdit etmekte olan Yarbay Rahmi Bey müfrezesine karşı Susurluk cihetine göndermiştir. Dolayısı ile 16 Kasım 1919'da Anzavur iki ateş arasında idi. Kısa bir çarpışmadan sonra Anzavur, Susurluk'tan getirmiş olduğu topları, cephaneleri ile birlikte bırakarak kaçtı. ³² Geride 10 Kadar

27 BOA., BEO., No: 345. 166, lef: 8/1.

28 Özcan Mert, Aynı mak., s. 872.

29 BOA., BEO., No: 345. 166, lef: 8/2.

30 BOA., BEO., No: 345. 166, lef 9/3 Kazım Özalp, Milli Mücadele, C. I, s. 65.

31 Atase Arşivi: No. 5/2548, Dosya No. 5; Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar, C, VI, s. 20.

32 Mücteba İlgürel, "Akbaş Cephanlığı Baskını" Tarih Dergisi, S. 33, İstanbul 1982, s. 273; Kenan Esengin, Milli Mücadele..., s. 70; H.T.V.D. S. 72, V. No: 1554. (Harb Tarihi Vesikaları Dergisi).

ölü 40 tane de yaralı bırakmıştı. ³³ Millî Müfrezeler'den ise iki subay, 15 er yaralanmış, 8 er de şehit edilmiştir. ³⁴

16/17 Kasım gecesi maiyeti ile birlikte Susurluk-Mustafakemalpaşa istikametine doğru kaçan Ahmet Anzavur, Der-i-kebir köyü civarında 20 kişilik bir müfrezeye ile çarpışmış Anzavur'un atı bu çarpışmada vurulmuş fakat kendisi kurtulmuştur. ³⁵ Bunun üzerine bölgeyi tamamen temizlemek gayesi ile Salihli cephesinde bulunan Çerkez Ethem vazifelendirilmiştir. ³⁶ Çerkez Ethem 150 atlı ile 19/20 Kasım 1919'da Balıkesir'e gelerek, Tenkil Kuvvetleri Komutanı Yarbay Rahmi Bey'in yardımcısı olarak vazifesine başlamış ve diğer millî kuvvetlerle beraber yaptığı takib hareketi bir ay kadar sürmüştür. ³⁷ 21 Kasım 1919 günü akşamı Çerkez Ethem Susurluk'a geldiğinde, Ahmet Anzavur 22 Kasım 1922 günü Gönen'e geçmiş, telgrafhaneyi ele geçirerek Yusuf İzzet Paşa'ya ve Çerkez Ethem'e tehdit telgrafları çekmiştir. ³⁸ Gönen'de mevcudunu 130 kişiye çıkaran Anzavur, 25 Kasım'da Gönen'e gelen Çerkez Ethemle çatışmaya girmeden Bayramiç'e bilahare Saraçlar köyüne çekilmiş ve Çerkez Ethem'in yaptığı taarruz sonunda 10 kadar ölü bırakarak buradan da kaçmıştır. ³⁹ 27 Kasım 1919'da Yarbay Rahmi Bey müfrezesi 390 er ve 24 subayla Gönen'e gitmek üzere Aksakal istasyonuna geldiklerinde, karşılaştıkları elli kadar atıyla giriştikleri çatışma sonunda âsileri Karacabey'e doğru kaçırdılar, fakat daha sonra bunları takib etmediler. Çerkez Ethem kuvvetleri âsileri takib ederek Karacabey'e geldi. Ahmet Anzavur burada da tutunamayarak Kirmasti'ye (Mustafakemalpaşa) sığınmak istedi. Fakat gönüllülerden teşekkül eden halk, 11 subay ve 110 er ilçenin etrafını ablukaya alınca buraya da giremeyen Anzavur, Kirmasti'nin 12 kilometre kadar doğusunda bulunan Söğütalan köyüne sığındı. ⁴⁰ Yarbay Rahmi Bey Çerkez Ethem kuvvetleri ile birlikte elindeki bütün arabalara erleri bindirmek suretiyle 30 Kasım 1919 günü Söğütalan köyünü sararak Ahmet Anzavur'u sıkıştırdı. ⁴¹ Araziyi çok iyi tanıyan Anzavur yakalanacağını anlayınca, bütün hay-

33BOA., BEO., No: 345, 166. lef: 10, 10/1 BOA., BEO., No: 345, 166. lef: 12/1.

34 Kazım Özalp, *Millî Mücadele*, Ankara 1985. C. I, s. 67; *Türk İstiklal Harbi*, VI, 20-21; H.T.V.D. S. 72, Ankara 1975, V. No 1554.

35 Kenan Esengin, *Millî Mücadele'de Hıyanet Yarışı*, s. 69.

36 *Türk İstiklal Harbi*, VI, s. 21; Özcan Mert, *Aynı mak.*, s. 875.

37 M. Şükri Eğilmez, *Millî Mücadele'de Bursa*, s. 35.

38 BOA., BEO., No: 345, 166 lef: 24 Kenan Esengin, *Aynı Eser*, s. 69.

39 *Türk İstiklal Harbi*, İç Ayaklanmalar, C. VI, s. 21; Kemal Özer, *Kurtuluş Savaşında Gönen*, s. 62.

vanlarını bırakarak buradan da kaçmayı başarmış, Demirkapı-Sultançayırı-Susurluk yolu ile Manyas'a geçmiştir. ⁴² Anzavur 2/3 Aralık 1919 günü Sultan çayırına geldiğinde yanında ancak 6-7 kişi kalabilmiştir. Bu arada yanındaki kuvvetleri ile Gönen'e giren Yarbay Rahmi Bey sevinç ve sevgiyle karşılanmıştır. ⁴³

B. İkinci Anzavur İsyanı (16 Şubat - 16 Nisan 1920)

a. Anzavur'un Biga'ya Girerek Hükümet Konağına Yerleşmesi

İkinci Anzavur Ayaklanması, bölgedeki olayların ortaya çıkardığı huzursuzluklardan ve İngilizler ile temasta bulunan bir takım menfaat düşkünü kimseler tarafından meydana getirilmiştir. Ahmet Anzavur da daha önce elde ettiği küçük muvaffakiyetlerine dayanarak, bir türlü dinmeyen kininin ve hırsının etkisiyle bu ayaklanmanın başına geçmiştir. ⁴⁴

Ahmet Anzavur'un birinci ayaklanma hâdisesinde adı geçen Edremit Kaymakamı Hamdi Bey'in talimatlarıyla Dramalı Rıza Bey, 26/27 Ocak 1920 gecesi Gelibolu Yarımadası'nın Akbaş mevkiinde Fransız askerlerinin muhafazası altında bulunan, Osmanlı-Rus muharebelerinde zaptedilmiş bulunan birçok silah ve cephanelerle makinalı tüfekleri mahirane bir şekilde cesaretle uyguladığı bir gece baskını ile elde etmiş ve hepsini sabaha kadar Anadolu kıyılarına taşımıştır. ⁴⁵ Hamdi Bey Anadolu kıyısında da önceden hazır bulundurttuğu çeşitli kara taşıtları ile bunları Biga civarındaki Yenice'ye getirtmiştir. ⁴⁶ Daha sonra Biga'ya gelen Hamdi Bey, millî teşkilatın burada kuvvetlenmesi ve genişlemesi için büyük bir gayretle çalışmaya başlamıştır. ⁴⁷

42 BOA., BEO., No: 345, 166, lcf: 19/1, 21, 22/1.

43 Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar, VI, 22.

44 Hasan İzzettin Dinamo, Kutsal İsyân, C. 5, s. 351-353; İlhami Soysal, Kurtuluş Savaşında İşbirlikçiler, s. 147, Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar, VI, 27.

45 Mücteba İlgürel, Aynı Mak., s. 275; Hıfzı Erim, Ayvalık Tarihi, Ankara 1948, s. 71; Kamil Erdeha, "Millî Şehit-Akbaş Kahramanı Köprülü Hamdi Bey", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, S. 18, Ankara 1970, s. 27; Zühtü Güyten, Anzavur İsyanı, s. 34; Kazım Özalp, Millî Mücadele I, 90; Kenan Esengin, Millî Mücadele'de İhanet Yarışı, s. 74.

46 Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara 1983, s. 195; Nutuk, III, V. No: 239.

47 Rahmi Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s. 124-125.

Bu tarihte Biga'da millî kuvvet olarak görünen ve kazanın asayişini de üzerine almış bulunan Kara Ahmet'in emri altında bir milis kıtası mevcuttu. Köylere kadar genişlettiği bekçi teşkilatı ile halktan zorla para toplayan ve yapmadık kötülük bırakmayan Kara Ahmet'ten ahali hoşnut değildi. İşte Hamdi Bey bu şartlar içinde Biga'ya gelmişti. ⁴⁸ Kısa zaman içinde etrafına topladığı cesur ve vatansever küçük bir kuvvetle yaptığı bir baskın sonunda Kara Ahmet ve on kadar yakın adamını yakalayıp Biga Cezaevine hapsedti. Bunun üzerine çetenin diğer adamları da tek tek dağılarak kasabayı terk etti ve hareket ilçede ve köylerde sevinç yarattı. ⁴⁹

Serbest kalmıca daha rahat çalışmaya başlayan Hamdi Bey, Akbaş'tan getirdiği silahlarla donattığı Askerlik Şubesi başkanının yardımıyla da 500 kadar genç topladı. Bandırma'daki 14. Kolordu Komutanı'nın talimatları ile bu gençler Biga'daki 190. Alay'ın 2. Taburu emrine verildi. Ayrıca Gönen'de bulunan 180. Alay'ın 1. Taburu'ndan da Biga'ya bir müfreze gönderildi. ⁵⁰

Böylece ilçede kuvvetler çoğaldıkça, bunların eksikleri de kendini hissettirmeye başladı. Bu bakımdan paraya ihtiyaç duyuluyordu. ⁵¹ Elinde parası bulunmayan Hamdi Bey ihtiyaç duyduğu parayı halktan toplama yoluna gitti. Bu tür muameleden bıkmış olan halk yeniden huzursuz olmaya başladı ve Pomaklar, kendilerinden olan Kara Ahmet'i aynı sebepten dolayı hapseden Hamdi Bey'e cephe almaya başladılar. ⁵² Pomakların daha önce kaçıp kurtulan ve saklanmış olan bazı elebaşları Hamdi Bey'in bu hareketinden istifade ederek, Akbaş hadisesini bir türlü hazmedemeyen ve Karabiga, Çanakkale dolaylarında dolaşıp duran İngilizlerle temasa geçtiler. Yine bu civarda bulunan Ahmet Anzavur'da yöredeki Çerkez köylerinde dolaşmaya başladı. ⁵³ İşte bu karışık durumdan faydalanan Pomaklar, Gavur İmam (İmam Fevzi) ve Çerkezlerden Şah İsmail adında iki elebaşı etrafına topladıkları 200 kadar silahla, 1000'den fazla baltalı, bıçaklı ve sopalı köylülerle 16 Şubat 1920'de bir pazar günü

48 Enver Behnan Şapolya, *Kuva-yı Milliye Tarihi*, s. 196. Kenan Esengin, *Millî Mücadele'de Hıyanet Yarışı*, s. 74.

49 Kazım Özalp, *Millî Mücadele*, II, 90.

50 *Türk İstiklâl Harbi, İç Ayaklanmalar*, C. VI, s. 28.

51 Kenan Esengin, *Millî Mücadelede...*, s. 75.

52 *Türk İstiklâl Harbi, İç Ayaklanmalar*, VII, s. 28.

53 Kenan Esengin, *Aynı Eser*, s. 75.

Biga'ya saldırdılar. ⁵⁴ İlçede bulunan ve erlerinin çoğu Pomak olan 190. Alayın 2. Taburu bir iki silah sesi ile eksik eğitim ve disiplin sebebiyle dağılınca Pomaklar meydanı boş bulmuş ve Gavur İmam komutasında ilçeye girmişlerdir. Asilerin ilçeye girmekte olduğunu gören Kâni Bey, derhal evine koşarak, daha önce cezaevinin kapısı önüne yerleştirilen makinalı tüfekle mevkufların Kara Ahmet ve arkadaşlarını öldürtmüştür. ⁵⁵

Pomakların Biga'yı işgal ettiğini öğrenen Ahmet Anzavur 17 Şubat 1920'de 15 kadar adamıyla birlikte Biga'ya gelerek Hükümet Konağı'na yerleşmiş ve ayaklanmanın idaresini eline almıştır. ⁵⁶

Öldürülen Kara Ahmet'in intikamını almak isteyen Pomaklar, bir Rum evinin ikinci katına saklanmış olan ve cephanesi bittiğinden dolayı kendini savunma imkanı bulamayan Kâni Bey'in vücudunu kurşunlarla delik deşik ettikten sonra ölüsünü de balkondan sokağa atmışlar, daha sonra Jandarma Yüzbaşı İsmail Hakkı ile koğuştaki hasta iki jandarma ve bir piyade erini de şehit etmişlerdir. ⁵⁷

Asiler, 18 Şubat 1920 günü Hamdi Bey'in yanında çalışan İnebolu'lu Üsteğmen Rıza ile Teğmen Besim'i ele geçirerek hükümet konağına getirmişler, evvelâ Üsteğmen Rıza'nın elbiselerini soyup vücudunu hedef gibi kullanarak bir çok bıçak vuruşu ile şehit etmişlerdir. Teğmen Besim'i de soyarak öldürecekleri sırada bölgenin ileri gelenlerinden nüfuzlu bir Çerkez'in müdahalesi ve ricası üzerine vazgeçmişlerdir. ⁵⁸ Asiler Biga'ya girdikleri gün, henüz ilçeye yeni gelen Topçu Taburu Komutanı Binbaşı Kazım Bey ortadan kaybolmuş ve taburun topları âsilerin eline geçmiştir. ⁵⁹

b. Edremit Kaymakamı Hamdi Bey'in Şehid Edilmesi ve Yenice Silah Deposunun Havaya Uçurulması

Hamdi Bey, âsilerin Biga'ya girdikleri gün, yalnız kalınca, atına binerek

⁵⁴ Zühtü Güven, *Anzavur İsyanı*, s. 45; Kazım Özalp, *Milli Mücadele*, I, s. 98; Sebahattin Selek, *Milli Mücadele*, II, 59.

⁵⁵ *Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar*, C. VI, s. 29; Kenan Esengin, *Milli Mücadelede...*, s. 75.

⁵⁶ Kazım Özalp, *Milli Mücadele*, I, 98; Damar Arıkoğlu, *Hatıralarım*, İstanbul 1961, s. 107.

⁵⁷ *Türk İstiklal Harbi*, VI, 29; Kenan Esengin, *Milli Mücadele'de İhanet Yarışı*, s. 75-76.

⁵⁸ Kenan Esengin, *Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar*, s. 75.

⁵⁹ K. Esengin, *Aynı Eser*, s. 29.

Akbaş'tan kaçırılan cephane ve silahların depo edildiği Yenice'ye doğru yola çıkmıştır. ⁶⁰ Dramalı Rıza Bey komutasında bulunan Biga'daki 190. Alay'ın 2. Tabur'unun bir kısım askerleri cephaneliği korumakta idiler. Asilerin burayı ele geçirmelerinden endişe eden Hamdi Bey hiç durmadan hareket ederek Biga'dan 10 saat mesafede bulunan Avanya Bucağı'nın Eminoba köyüne çok yorgun bir şekilde ulaşarak, atının karnını doyurmak biraz da istirahat etmek için köydeki okula girmiştir. ⁶¹ Hamdi Bey'i teşhis eden köyün bekçisi ve kahyasının haber vermesi üzerine okulu basan silahlı köylüler, Hamdi Bey'in ellerini bağladıktan sonra, tekrar Biga'ya doğru yürüttüler. ⁶² Kendilerine, yaptıkları bu hareketin Türk- lüğe, Müslümanlığa vereceği zararları anlatmaya çalışan Hamdi Bey'i gözü dönmüş bu hainler Biga kasabası civarında bir değirmende şehit ettiler. ⁶³ Hamdi Bey'in cesedini bir araba ile ilçeye götüren âsiler, Kâni Bey'in ve Üsteğmen Ali Rıza'nın cesetleri ile beraber Belediye bahçesinin ortasına attılar. ⁶⁴ Bu cesetler kasabaya 18 Şubat 1920 günü gelen iki İngiliz subayına gösterilmiş ve Şah İsmail bu iki İngiliz subayı ile beraber evvela Karabiga'ya oradan da İngiliz torpidosuyla Çanakkale'ye geçmiş, bilahare 7 torba içinde 5.000 İngiliz altını ile kasabaya dönmüştür. ⁶⁵

17 Şubat 1920 günü Biga'ya girip Hükûmet Konağı'na yerleşen Ahmet Anzavur, Şah İsmail, Kürt Mehmet Çavuş ve Gavur İmam'ı Biga'da bırakarak, Akbaş'tan kaçırılan silahların bulunduğu Yenice'ye hareket etmiştir. ⁶⁶ Ahmet Anzavur Yenice'de bulunan ve hadiselerden haberdar olmayan Muhafız Komutanı Dramalı Rıza Bey'i kuşatma altına almıştır. 21 Şubat 1920 günü öğle saatlerinde 800 âsi ile taarruz eden Ahmet Anzavur'un köye girmesi üzerine, silah ve cephanenin âsilerin eline geçmesini istemeyen Dramalı Rıza Bey cephaneliği dinamitle havaya uçurmuştur. ⁶⁷

60 Kenan Esengin, *Milli Mücadele'de Hıyanet Yarışı*, s. 76; Gıyas Yetkin, Edremit, Balıkesir 1939, s. 185.

61 Sabahattin Selek, *Milli Mücadele*, II, 60.

62 Kenan Esengin, *Milli Mücadelede İç...*, s. 76.

63 Zeynel Kazanoğlu, *Hamdi Bey ve Akbaş Baskını*, Ankara 1970, s. 115, 116; Mustafa Selman, *Balıkesir Tarih, Coğrafyası, Balıkesir (tarihîsiz)*, s. 58, 59; Gıyas Yetkin, *Aynı Eser*, s. 186; ATASE, Arşiv No. 5/2548, Dos. No. 11; Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 126; Uluğ İğdemir, *Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları*, s. 12.

64 Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, s. 196.

65 *Türk İstiklâl Harbi, İç Ayaklanmalar*, VI, 30.

66 Sabahattin Selek, *Milli Mücadele*, II, 61.

67 İlhami Soysal, *Kurtuluş Savaşında İşbirlikçiler*, s. 48; ATASE Arşivi No. 5/2548, Dos. No. 11; Kazım Özalp, *Milli Mücadele*, I, s. 99.

Bu çarpışmada âsiler daha önce Biga'da ele geçirdikleri iki dağ obtis topunu da kullanmışlardır. Bu hâdise üzerine 14. Kolordu Komutanı Çanakkale'deki Jandarma Taburu'na olaya el koyması için talimat vermiş, ancak Sadâret 23 Şubat 1920 tarihinde verdiği emirle taburun olduğu yerde kalmasını bildirmiştir.⁶⁸

c. Ayaklanmaya Karşı Alınan Tedbirler

Biga ayaklanmasını Gönen Kaymakamlığı vasıtası ile haber alan 14. Kolordu Komutanı, bu haber üzerine 56. Tümenin Mustafakemalpaşa'daki 172. Alay Komutanına, 100 mevcutlu bir piyade bölüğü ile 4 makinalı tüfeği Bandırma'ya göndermesi için talimat verdi. Ancak Alay Komutanı, araç, gereç ve cephane yokluğundan dolayı aldığı bu emri 4 gün sonra, yani 20 Şubat 1920 günü ancak yerine getirebildi.⁶⁹

Ahmet Anzavur'un birinci ayaklanmasında tenkil hareketine katılmış olan Yarbay Rahmi Bey komutasındaki 174. Alay da 191 piyade, 25 süvari ve 28 makinalı tüfek ile Karacabey'e geldi.⁷⁰

Ayrıca Balıkesir'deki 61. Tümen ve Balıkesir Müdafaa-i Hukukunca hazırlanan 1.500 atlı ve piyade ile iki top ve 9 makinalı tüfekten mürekkep kuvvet, takip müfrezesi adı altında süvari Yarbay Süleyman Sabri Bey komutasında 29 Şubat 1920 günü Pazarköy'de harekete hazır hale getirildi. Bu kuvvetten 300 süvari ve 200 piyadelik bir müfreze Gönen istikametine gönderildi. 28 Şubat 1920'den itibaren de 174. Alay Komutanı Yarbay Rahmi Bey, Karacabey'den hareket ederek Gönen'in batı sırtlarında gereken emniyet tedbirlerini aldı.⁷¹

Yarbay Süleyman Sabri Bey müfrezesi ile beraber, 2 Mart 1920 günü Gönen'e geldi. Aynı gün 500 kadar piyade ile 150 kadar süvariden ibaret olan Ahmet Anzavur ve Gavur İmam kuvvetleri Gündoğan-Baykara-

68 Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar, VI, 30.

69 Sabahattin Selek, Milli Mücadele, II, 61.

70 ATASE, Arşiv No. 5/2548, Dos. No. 11.

71 Türk İstiklâl Harbi, İç Ayaklanmalar, VI, 31.

Hasanbey-Karalar Çiftliği-Bakırlı sırtlarını tutmuştu. 2/3 Mart 1920 gecesi Muratlar kuzeyinde Keçidere'yi örtmek üzere gönderilen müfrezeye âsiler taarruz ederek geri attılar. Bunun üzerine takip kuvvetleri Komutanı Yarbay Süleyman Sabri Bey, aynı istikâmette, 3 Mart 1920 günü 14. Kolordu Komutanı'ndan aldığı talimat üzerine, takip müfrezesi âsileri kuşatacak şekilde taarruza geçti.⁷²

Asilere destek vermek üzere 5 Mart 1920'de bir İngiliz harb gemisi Bandırma'ya gelerek demirlemiş, millî kuvvetleri korkutmak istemiştir. 10 Mart 1920'de takip Kuvvetleri Komutanı Yarbay Süleyman Sabri Bey'in verdiği rapor üzerine, 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, Yarbay Rahmi Bey'in müfrezesini piyadelerle takviye edip bunları Gönen'de bırakmayı, geri kalan kuvvetleri Balıkesir'e geri çekmeyi ve Biga'ya hiç bir kuvvet göndermemeyi düşündüğünü bildirmiştir. 12 Mart 1920'de Takip Kuvvetleri Komutanı, Bursa'dan gelen kuvvetlerin disiplinsiz ve çapulcu olduklarını, dolayısı ile de Bursa'ya geri gönderilmelerinin uygun olacağını Kolorduya teklif etmiştir.⁷³

Yarbay Rahmi Bey'in kuvvetleri ile de takviye edilen Takip Müfrezesi, Gönen'den kalkarak Biga içlerine kadar ilerlemiş ve nihayetinde Gönen'e kadar geri çekilmesi ile yapılan 4 günlük harekatta 3 subay, 8 er şehit olmuş, 5 subay, 29 er yaralanmıştır.⁷⁴

Bu arada Yarbay Rahmi Bey, Gönen'de kalmak istemediğini müfrezesinin ikmâli ve yeniden tanzimi için Bursa'ya gönderilmesini 14. Kolordu'ya teklif etmiş, Takip Kuvvetleri Komutanı Yarbay Süleyman Sabri Bey'in idaresizliği yüzünden meydana gelen mesûliyeti kabul edemeyeceğini Kolordu'ya bildirmiştir. Bu isteği 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Bey tarafından kabul görmesine rağmen, Kolordu tarafından reddedilmiştir.⁷⁵ Daha sonra Gönen'i bırakarak daha geriye çekilme teklifi de Kolordu tarafından kabul edilmeyen Yarbay Rahmi Bey, Mustafakemalpaşa'daki 172. Alayla Kolordu karargâhının bulunduğu Ban-

72 ATASE, Arşivi, No. 5/2548, Dos. No. 11.

73 Türk İstiklâl Harbi, İç Ayaklanmalar, VI, 35.

74 Aynı Esere, s. 37-38.

75 Sabahattin Selek, Milli Mücadele, II, 61.

dırma'yı takviye etmeyi düşünmüş, çaresiz kalınca da Gönen'in kuzey batı ve güney sirtlarında savunma için tahkimâta başlamıştır. ⁷⁶

d. Anzavur'un İleri Yürüyüşü, Bandırma Karacabey ve Kirmasti (Mustafakemalpaşa) Yöresine Hakim Olması

Gönen Kaymakamı Ali Bey, 31 Mart 1920 günü gecesini, Bandırma'da bulunan 14. Kolordu Kumandanına çektiği telgrafta: "Ahmet Anzavur'un Avonya yönünden Gönen istikametine yürümekte olduğunu, emri altında 2-3 bin kişinin toplamış bulunduğunu, yarın akşam, belki de en geç öbür gün Gönen'i tutacaklarını" bildirmiştir. Nitekim 4 Nisan 1920 günü âsiler Gönen'e taarruz ettiğinde, Yarbey Rahmi Bey komutasındaki erler hiç bir tüfek atmadan dağılmışlar ve âsiler Gönen'e girerek, müfreze komutanı Yarbey Rahmi Bey ve birkaç subay şehit etmişlerdir. ⁷⁷

Bu hâdise üzerine 5 Nisan 1920 günü 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, Bandırma'daki karargâhını bir süvari bölüğünün himayesinde Bursa'ya taşıttırılmış ve Bandırma'da kalan subaylar, erler ve aileleri bir trenle Balıkesir'e gönderilmiştir. ⁷⁸

Gönen'den sonra hiç bir çarpışma olmadan Bandırma'ya giren Ahmet Anzavur beş güne kadar, bir kolun Gönen-Balya üzerinden, diğer bir kolun Susurluk üzerinden Balıkesir üzerine, üçüncü bir kolun da Kirmasti (Mustafakemalpaşa) üzerinden Bursa'ya sevk edileceğini bildirmiş ve İstanbul'da Damat Ferit Paşa ile irtibat tesis etmiştir. ⁷⁹ Nihayet Bandırma'dan yürüyen Ahmet Anzavur, takriben 5000 kişilik bir kuvvetle Mustafakemalpaşa'ya girdikten sonra Susurluk'u işgal etmiş, adamlarından Gavur İmam (İmam Fevzi) da, 2000 silahlı ile, bir kol halinde Balya üzerinden Balıkesir istikâmetine yönelmiştir. ⁸⁰ Karacabey'den

⁷⁶ ATASE, Arşiv No. 5/2548, Dos. No. 12.

⁷⁷ ATASE, Arşiv No. 5/2548, Dos. No. 12; Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, s. 193; Aynı yaz. *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 127.

⁷⁸ Cemal Kutay, *Çerkez Ethem Dosyası*, İstanbul 1990, 5. baskı, s. 221; Kamil Erdeha, *Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, s. 351; Kenan Esengin, *Milli Mücadelede Hıyanet Yarışı*, s. 80.

⁷⁹ Erol Ulubeler, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, İstanbul 1967, s. 272; Kazım Özalp, *Milli Mücadele*, s. 110-111.

⁸⁰ A. Memduh Turgut Koyunoğlu, *İznik ve Bursa Tarihi*, s. 102; Kazım Özalp, *Aynı Eser*, s. 112.

sonra Mustafakemalpaşa'ya giren Anzavur kuvvetleri, kasabadaki Jandarma dairesinde bulunan anahtarlı Osmanlı silahları ile, Hacı Seyid'in evinde saklanan 172. Alaya ait 40 sandık cephaneye el koymuşlar ve kazadaki lokantaları kendilerine yemek vermeye mecbur etmişlerdir.⁸¹

Bandırma, Karacabey ve Mustafakemalpaşa havalisini elde eden Ahmet Anzavur, muzaffer olarak gireceği Bursa'da, cuma namazını Çinili Cami'de kılacağını ilan etmiş, böylece Bursa ve Balıkesir'i tehdit etmeye başlamıştır.⁸² Fakat Anzavur'un bu faaliyetlerine karşı bazı tedbirler alınmış, bilhassa Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye Reisi sıfatıyla bir beyanname yayınlamıştır.

e. Anzavur'un Bölgedeki Faaliyetlerine Karşı Alınan Tedbirler ve Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın Beyannamesi

Ahmet Anzavur'un bölgede savurduğu tehditler karşısında Bursa'daki 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Bey, bir taraftan Bursa'nın 20 kilometre güney batısında bulunan Sülüklü'de kuvvet toplamaya çalışırken, diğer taraftan da Bursa Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nın ileri gelenlerinden hamiyetli birkaç kişi ile Bursalılar'ı yatıştırmaya çalışıyordu.⁸³

Anzavur'un kuvvetleri karşısında Bursa'nın içine düştüğü durumu Bursa'daki 56. Tümenin Kurmay Başkanı olan Rahmi Apak şöyle dile getiriyor:

"Bursa'da 56. Tümen var; fakat bir türlü bu tümenin kuvvetlerini arttırmak, teşkilatını genişletmek mümkün olmuyor. 100 nefer tedarik edildiği gün 150 nefer silahları ile birlikte kaçıyor. Halk mutaassıp ve Millî Mücadele'nin aleyhindedir. Zaten o zaman Bursa halkı eski emekli ve gayri memnun memurlar, hacılar, hocalarla doludur. Tümeninden alınabilen birkaç tabur (300 nefer kadar) güvenilebilecek subayların ko-

81 Fahri Görgülü, *Yunan İşgalinde Kırmasti*, s. 15-17.

82 Rahmi Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 129; Kazım Özalp, *Millî Mücadele*, s. 112.

83 *Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar*, VI, s. 40.

mutasında Bursa'ya 10 kilometre mesafede bulunan ve Bursa-Bandırma şosesi üzerinde Beşevler mevkiine sürülmüş ve Anzavur taarruzuna karşı tahkimat yapılmışa başlanmıştır. 20. Kolordu Komutanı General Ali Fuat Paşa, Eskişehir'den 2. piyade alayını tabur tabur Bursa'ya takviye için gönderiyor. İlk Tabur Bursa'ya 30 kilometre mesafedeki Dimboz karakoluna geldiğinde, bozguncular taburun içine giriyorlar, asker geceleyin dağılıyor kimseler kalmıyor. 3 gün sonra gelen 2. Tabur hakkında daha dikkatli davranılıyor, bölüklerin içine gizli ajanlar sokuluyor, erler arasında millî hareket hakkında propaganda yapılıyor. Tabur kusursuzca Bursa'ya geliyor, bir gün istirahat ediyor, ertesi gün öğleden sonra Beşevler cephesine iltihak etmek üzere hareket ediyor. Şehrin bahçeleri arasından geçerken bahçelerdeki kadınlar: 'Askerler, bu subaylar sizi, padişahın askerlerine karşı muharebe etmeye götürüyorlar, siz müslüman kardeşlerimize kurşun mu atacaksınız? padişaha karşı âsi oluyorsunuz, diye bağırtıyorlar. Tabur, şehirden iki kilometre uzakta, akşama doğru dağılıyor. Bunu önlemek isteyen subaylara karşı erler silah çekiyorlar. Öyle bir zaman geliyor ki, 56. Tümen Komutanı ve karargâhundan 5-6 subay ile Bursa Müdafaa-i Hukuku'nda çalışan birkaç arkadaştan başka Bursa'da güvenilecek kimse kalmıyor. Bu dağılan asker, şayet bu gece geriye gelirken silahları ile şehrin içine girers, içerideki muhaliflerin sevki ile belki bir avuç milliyetçileri de temizler diye birkaç subay, iki makinalı tüfek alarak şehrin batı taraftaki çıkışına yerleştirip sabaha kadar dağıtma ve korkutma aateşi yapıyorlar. Böylece dağınık askerlerin şehre girmeksizin kenarlardan sıvışıp gitmesini kolaylaştırıyorlardı.⁸⁴

Bu durum karşısında bir süre önce kurulan, İzmir Kuzey Cephesi komutanlığı vazifesini alan Balıkesir'deki 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Özalp, Salıhlı Cephesinde bulunan Çerkez Ethem'e şu telgrafi çekmiştir:

"Her tarafta kara cephemize yakın ve geri bölgelerinde vaziyet vahim bir şekil almıştır. Biga civarında kuvvetlerimizi bozmaya muvaffak olan Anzavur melunu birkaç gün önce Gönen üzerine ilerleyerek Kaymakam Rahmi Bey'in kuvvetlerini yenmiş, kumandan da dahil olduğu halde bazı

⁸⁴ Rahmi Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 127, 128; Feridun Kandemir, *İstiklâl Savaşında Bozguncular ve Casuslar*, İstanbul 1964, s. 18.

zabitlerin şehit olması neticesinde kuvvetlerimiz dağılmış ve âsiler Gönen şehrine ve civarına hakim olmuşlardır. Anzavur bu sefer daha mahir ve desiseli hareket ediyor, esir ettiği zabitleri, askerleri Halife adına yemin ettiriyor, Kuva-yı Milliye aleyhine tahrik ediyor. Durumu tehlikeli gören Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa Bandırma'dan çekilmiş, Anzavur ise mukavemetsiz bulunduğu Bandırma'ya girmiştir. Bandırma'da kalan bazı zabıtlar ve bir kısım halk tarafından karşılanmıştır.

Anzavur kuvvetleri şimdi iki koldan Balıkesir üzerine yürümektedirler. Bir kolu Balya istikametinde ilerlemektedir. Bu kuvvetler Gâvur İmam'ın kumandasındadır. Bunların karşısında Edip Bey varsa da kuvvetlerimizin maneviyat bozukluğundan şikayet etmektedir. Diğer kol, yani Anzavur'un idaresinde bulunan asilerin bir müfrezesi dün Karacabey'i işgal etmiştir.

Asilerin Balıkesir'i ellerine geçirmeleri, Yunanlılarla irtibat temin etmelerine imkân verecektir. Bunun ne kadar vahim bir netice doğuracağını tahmin edebilirsiniz. Ben son itaat edecek neferim kalıncaya kadar döğüşeceğim. Fakat maksat şahsî şeref değil, ortak ve mukaddes bir gayedir. Durum muhâtaralıdır. Bu bakımdan bizzat ve kâfi bir kuvvet ve süratle Balıkesir'e hareket ediniz. Kuvvetlerin Akhisar istasyonundan trenle Balıkesir'e kadar sevki mümkündür. Bu, süratle gelmenize yardım eder. Telgraf başında muvafakat cevabınızı bekliyorum. 61. Fırka Kumandanı Miralay Kâzım.⁸⁵

Bunun üzerine Salihli cephesinden, Çerkez Ethem'in kumandasında 2.000 mevcudlu süvari ve piyade, Demirci Efe'nin Aydın Cephesi'nden 600 atlı, Akhisar Cephesi'nden bir millî müfreze, Balıkesir'den Keçeci Hâfız Emin Bey idaresinde bir millî süvari müfrezesi, Soma Cephesi'nden Selahattin Efendi kumandasında bir müfreze, İvrindi ve Ayvalık bölgelerinde de önemli kuvvetler gelerek Balıkesir'de toplandılar.⁸⁶

85 Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyân*, C 6, s. 267, 269; Kazım Özalp, *Millî Mücadele*, I, s. 113; Çerkez Ethem, *Çerkez Ethem'in Hatıraları*, 1962, s. 28.

86 *Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar*, VI, 40; Kazım Özalp, *Millî Mücadele*, I, 114; Sabahattin Selçuk, *Millî Mücadele*, II, 68; Cemal Kutay, *Çerkez Ethem Dosyası*, s. 225-228.

Anzavur'un bu şekilde Bursa ve Balıkesir'i tehdide başlaması üzerine Ankara'da Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa'da şu beyannameyi yayınlamıştır:

"İtilaf hükümetleri tarafından İstanbul'umuzun işgali ve milletimizin hakkında hiç bir tarihin kaydetmediği tahribât ve tecavüzâta cüret edilmesi üzerine tekmil Anadolu ve Rumeli'de bir vahdeti iman ve vicdan ile feverân eden ve istiklâli milleti tahlis gâyesine inhisar eden azmi milliyi ihlâl için düşmanlarımızın en evvel tevessül etmek istedikleri çare nifaki dahilîdir.

İşte sırf bu maksadı hâinânenin tatbikâtı cümlesinden olmak üzere gerek İstanbul'da düşmanlarımızın âmâlini tatmin için teşkil eyledikleri Ferit Paşa hükümetini ve gerekse bizzat Anzavur'u teşvik etmişler ve bunun neticesi olarak Gönen ve Biga havalisinde ikai fesâda teşebbüs eylemişlerdir.

Aydın cephesinden Yunanlıların taarruzu püskürtülerek bu cephenin vaziyeti emin bir şekilde girdiği ve Kilikya havalisindeki işgal kuvvetleri Urfa'yı tahliye ettikleri, Mersin, Tarsus, Adana, Haçin mevkiindeki işgal kuvvetleri de kâmilen muhasara edildiği bir zamanda Anzavur'un Gönen havalisindeki teşebbüsleri doğrudan doğruya Yunanlıların menâfiine hizmet ve menâfii âliyei milliyeye sarîh ve faal bir hiyânettir.

Binaenaleyh meclisi fevkalâde-i millî azasından Ankara'da içtima etmiş olan murahhaslar ve mebusların da reyü karârı inzıam 61. Fırka Kumandanı Miralay Kâzım Bey'e Karesi livası ve 56. Fırka Kumandanı Miralay Bekir Sami Bey'e de Hüdavendigâr vilhayeti dahilindeki tekmil Kuva-yı Milliye ve askeriye ve milliyeyi deruhte eyleyerek, dahili memlekette ihdas etmek istedikleri tefrikaya mâni olmak için her tedbire teşebbüs edebilmeleri ve vahdet ve istiklâli milliyi ihlâle teşebbüs edecek veya idâmei vahdet için ibrazı mesai etmeyecek olan bilumum memurini millkiye ve askeriye hakkında cürmün derecesine göre azil, hapis, idam gibi her nevi cezaları tatbik için selâhiyeti fevkalâde verilmiştir.

*İstiklâli millî uğrındaki mücâhedei katiyemizde her zaman olduğu gibi bundan sonra dahi tefikâtı suphaniyeye mazhariyetimizden eminiz. Cenabı Hak bizimle beraberdir. Heyet-i Temsiliye namuna Mustafa Kemal".*⁸⁷

Mustafa Kemal Paşa'nın bu beyannameesi her yerde halka kuvvet vermiş ve komutanlara da kılavuz olmuştur.

f. Yahyaköy Çarpışması ve Anzavur'un Kaçışı

8 ile 14 Nisan 1920 tarihleri arasında Ahmet Anzavur'un ikinci ayaklanmasını tenkile ayrılan kuvvetler, işte bu ruh ile Balıkesir'de toplanmış bulunuyordu.⁸⁸ Bütün hazırlıklarını tamamlayan birlikler Çerkez Ethem komutasında olmak üzere 15 Nisan 1920'de Balıkesir'den hareket ederek Susurluk-Gönen istikametinde yürüyüşe geçmiş ve aynı gün ileri kuvvetler Susurluk ile Mustafakemalpaşa arasında Yahyaköy surlarında Anzavur kuvvetleri ile karşılaşmışlardır.⁸⁹ 16 Nisan 1920 sabahından akşamına kadar devam eden şiddetli bir çarpışmadan sonra, Anzavur kuvvetleri darmadığınk bir halde kaçmışlardır.⁹⁰ Neye uğradığını şaşırarak Ahmet Anzavur, kendi canının kaygusuna düşmüş, atına atlayarak hiç tereddüt göstermeden emrindekileri bir anda terketmiş ve Bandırma'ya doğru kaçmaya başlamıştır.⁹¹ Anzavur kuvvetlerini takibe geçen millî kuvvetler, önce Mustafakemalpaşa'ya girmişler, daha sonra da Bandırma'ya geçerek iki kola ayrılmışlardır. Bir kol Gönen üzerine yürürken, diğeri Karabiga üzerinden Biga'ya yönelmiştir. Ahmet Anzavur önce Karabiga'ya oradan da deniz yoluyla İstanbul'a kaçmıştır.⁹²

⁸⁷ Askerî tarih Belgeleri Dergisi, S. 82, Ankara (Ekim 1992), V. No: 1799; Kazım Özalp *Millî Mücadele*, I, 114.

⁸⁸ *Türk İstiklal Harbi, İç Ayaklanmalar*, VI, 41.

⁸⁹ Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyan*, C 6, s. 270; Kazım Özalp, *Millî Mücadele*, I, 115; Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, s. 197.

⁹⁰ İbrahim Artaç, *Kurtuluş Savaşı Başlarken*, İstanbul 1987, s. 303, Kenan Esengin, *Millî Mücadele'de Hıyanet Yarışı*, s. 81.

⁹¹ Rahmi Apak, *Yedmişlik Bir Subayın Hatıraları*, s. 194; Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, s. 197.

⁹² Yunus Nadi, *Birinci Büyük Millet Meclisinin Açılışı ve İsyanlar*, İstanbul 1955, s. 9; Cemal Kutay, *Çerkez Ethem Dosyası*, s. 242; Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyan*, C. 6, s. 275; Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953, s. 353; *Türk İstiklal Harbi*, VI, 42; Kazım Özalp, *Millî Mücadele*, I, 115; T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, I, 7.

Balıkesir havalisi Komutanı Kazım Özalp, 16-17 Nisan gecesini bizzat diğer kuvvetlerle Balya'da bulunan Gâvur İnam üzerine yürüyerek onu da dağıtmış ve kaçırmıştır. Bundan sonra Ahmet Anzavur, Kocaeli bölgesinde Kuva-yı Milliye'ye karşı güçler arasında görülmüş.⁹³ Sakarya Savaşı'ndan sonra da yukarıda temas edildiği gibi Köprülü Hamdi Bey'in adamları tarafından Biga civarında yakalanarak öldürülmüştür.⁹⁴

⁹³ Yunus Nadir, *Birinci Büyük Millet Meclisinin...*, s. 64-70; Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, s. 201; Kenan Esengin, *Milli Mücadelede Hıyanet Yarışı*, s. 110-111.

⁹⁴ Sebahattin Özel, *Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele*, s. 85; Kazım Özalp, *Milli Mücadele*, I, s. 116.